

**ԹՎԱՅԻՆ ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՆՈՐ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ.
ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐ**

ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՄԵՐԻ

ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի գիտական քարտուղար, ավագ գիտաշխատող, ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ, բանանասիրական գիտ. թեկնածու, դոցենտ

Թվային տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգընթաց լեզվաբանության մեջ ի հայտ եկան նոր գիտակարգեր, որոնք մի կողմից ասպարեզից դուրս են մղում նախկինում գործառող գիտակարգերը, մյուս կողմից էլ՝ սկսում են կենտրոնական դեր զբաղեցնել լեզվաբանական հետազոտությունների բնագավառում: Այժմ մենք ապրում ենք թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, և անվերապահորեն կարող ենք ասել, որ թվային այս դարաշրջանում գործ ունենք թվային լեզվաբանության հետ, որն ունի միջգիտակարգային բնույթ, և որի ուսումնասիրության մեջ գերիշխող է դառնում ֆանկական մտեցումը:

Սույն հոդվածի նպատակն է ներկայացնել լեզվաբանական գիտական հարացույցի փոփոխությունները թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, անդրադառնալ այս փոփոխությունների դրական և բացասական կողմերին, վեր հանել թվային լեզվաբանության առանձնահատկությունները և դրա հիման վրա թվային հայագիտության զարգացման միտումները և խնդիրները: Մեր խնդիրն է նաև ցույց տալ հայագիտական գիտակարգերի համակարգի տեղաշարժերը, փոխակերպումները և զարգացման հեռանկարները:

Հիմնաբառեր - թվային լեզվաբանություն, թվային հայագիտություն, հայագիտական գիտակարգեր, լեզվաբանական գիտական հարացույց

Ներածություն

Գիտությունների զարգացման յուրաքանչյուր փուլում գոյություն ունեն լեզվի տարբեր ըմբռնումներ, որոնք հանդես են գալիս լեզվաբանական հոսանքների ու հայեցակարգերի ձևով: Լեզվաբանները լեզվի բնույթի, ծագման, զարգացման ու գործառնական հարցերը քննելիս ելնում են գոյություն ունեցող ընդհանուր ըմբռնումներից կամ առաջ են քաշում սեփական ըմբռնումներ, որոնք, սակայն, լեզվաբանության զարգացման տարբեր փուլերում տարբեր կերպ են դրսևորվում:

20-րդ դարի երկրորդ կեսին թե՛ արտաքին, թե՛ ներքին գործոնների ազդեցությամբ սկսվեց, և 21-րդ դարում արդեն հաղթահարվեց լեզվի ուսումնասիրության միակողմանի ուսումնասիրությունը: Լեզվաբանները սկսում են գիտակցել, որ լեզվաբանությունը մեծ հաջողությունների կարող է հասնել այն դեպքում, եթե մի ուղղության ձեռքբերումները կիրառվեն մյուս ուղղության ներկայացուցիչների կողմից: Երկու ուղղությունների մերձեցման արտաքին ազդակ եղավ գիտությունների մերձեցման ընդհանուր միտումը՝ գիտական իմացությունների բնագավառների միավորման ուժեղացումը: Հատկապես կարևոր դեր ունեցավ այնպիսի բնագավառների և գիտակարգերի առաջացումը, որոնք կապ են ստեղծում տարբեր գիտությունների միջև:

Լեզվաբանության պատմության նորագույն շրջանում մի կողմից ի հայտ եկան հիմնական և հարակից գիտակարգեր, մյուս կողմից՝ սկսեցին սահմանազատվել տեսական և կիրառական լեզվաբանության ուսումնասիրության բնագավառները, մեծացավ անդրտեսության և անդրլեզվաբանության դերը, որը նաև մի բնագավառի կարևոր ձեռքբերումները դարձրեց մյուսների ձեռքբերումները: Եվ այսպես, լեզվաբանության մեջ ի հայտ եկան նոր միտումներ, իսկ դրան զուգընթաց՝ արվեցին լեզվաբանական գիտակարգերի դասակարգման առաջին փորձերը:

Եթե 21-րդ դարասկզբին լեզվաբանությունը ներփակ, իմանենա վիճակից աստիճանաբար անցում է կատարում դեպի արտաքին գործոնների նկատմամբ քիչ թե շատ ազատ վիճակի, ապա ներկայումս լեզվաբանությունը ազատ փոխգործակցում է այլ գիտությունների հետ: Հետևաբար կարելի է ենթադրել, որ ներփակ լեզվաբանությունը աստիճանաբար վերածվում է միջգիտակարգային, մարդաբանական լեզվաբանության:

Էվոլյուցիոն լեզվաբանության խնդիրներով զբաղվող հետազոտողները, ինչպես օրինակ Լայպցիգի Մաքս Պլանկի անվան էվոլյուցիոն մարդաբանության ինստիտուտի պրոֆեսոր Մարտին Հասփելմատը, անդրադառնալով լեզվաբանության զարգացմանը, ընդգծում են, որ ներկայումս

լեզվաբանությունը ավելի քանակական է դառնում (Haspelmath, 2010): Շարահյուսության, ձևաբանության և հնչյունաբանության ուսումնասիրության մեջ ավելի ու ավելի գերիշխող է դառնում քանակական մոտեցումը: Կորպուսային լեզվաբանությունը սկսում է կենտրոնական դեր գրավել լեզվաբանական հետազոտությունների բնագավառում, ինչպես նաև աճում է փորձարարական հետազոտությունների դերը թե՛ քերականության բոլոր բնագավառներում, թե՛ հնչյունաբանությունից մինչև պրագմատիկա (Dziubalska-Kotaczyk, 2014): Լեզվի տիպաբանությունը նույնպես ավելի քանակական է դառնում, կարևորվում է բարդ վիճակագրության կիրառումը (Balthasar, 2015): Դա նկատելի է հատկապես լեզվաբանական հանդեսները թերթելիս: Եթե նախքան 21-րդ դարը հոդվածների մի փոքր մասն էր միայն զանազան աղյուսակներ պարունակում, ապա այժմ դժվար չէ նկատել, որ աղյուսակների, վիճակագրական գրաֆիկների առկայությունը ուսումնասիրություններում դարձել է անհրաժեշտություն: Մեկ այլ միտում էլ կա. Պատմական լեզվաբանությունը ևս սկսում է քանակական դառնալ: Որքան աճում է քանակական մոդելավորման բարդությունը, այնքան ավելի է մեծանում հետաքրքրությունը այս բնագավառի նկատմամբ (“Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language Family,” 2012): Քանակական մեթոդների կիրառման այս միտումը նաև դրական կողմ ունի: Հետազոտողները այսուհետ իրենց ենթադրությունները և եզրահանգումները կարող են հիմնավորել թվային կոնկրետ փաստերով: Ինչպես նկատել ենք մեր նախորդ ուսումնասիրություններում, վերջին տասնամյակում ի հայտ եկած և հստակ ձևավորված ուղղությունները գիտական հարացույցների փոփոխություն են նախապատրաստում (Sargsyan, 2017), Թ. Կունի բնորոշմամբ գիտական հեղափոխություն է նախապատրաստվում (Kuhn, 2009): Իհարկե, սա պետք է դիտարկել որպես դրական տեղաշարժ, քանի որ այս ամենը լեզուն համակողմանիորեն ներկայացնելու միտում ունի: Օրինակ՝ լեզվի գործառնման բնագավառի նկատմամբ հետաքրքրությունը ի հայտ է բերել այնպիսի ուղղություններ, ինչպիսիք են քաղաքական և իրավական լեզվաբանությունները, լեզվի և մշակույթի, լեզվի և սեռի փոխհարաբերության ուսումնասիրությունները ի հայտ են բերել լեզվամշակութաբանությունը, էթնոլեզվաբանությունը, գենդերային լեզվաբանությունը: Իսկ օրինակ էլեկտրոնային հաղորդակցումը հիմք է դարձել համացանցային լեզվաբանության առաջացման համար:

Հետևաբար՝ ժամանակակից լեզվաբանությունը կարելի է բնորոշել որպես բազմաֆունկցիոնալ, ինչպես և Կուբրյակովան է բնորոշում, բազմահարացույցային (Kubryakova, 1995): Թվում է, թե լեզվաբանությունը բազմահարացույցային է, որովհետև նրա ուսումնասիրության օբյեկտն է ինքնին բարդ և բազմատարր, բայց ոչ: Նկատի ունենալով այն, որ ժամանակակից լեզվաբանության գիտական հարացույցը մարդակենտրոն է, և հետևաբար այդ հարացույցի բոլոր բաղադրիչները ուղղված են մեկ նպատակի՝ բացահայտել մարդու էական հատկանիշները, ապա կարող ենք փաստել, որ այժմ լեզվաբանությունը բազմահարացույցային է, որովհետև նախևառաջ այդպիսին է հենց լեզուն կրողը՝ մարդը: Այսինքն՝ լեզվաբանական այս հարացույցի փոփոխությունները առաջացած նոր և նորագույն ուղղությունները նպատակ ունեն բացահայտելու լեզվի գործառնական առանձնահատկությունները ժամանակակից գլոբալիզացիայի, թվային նորագույն տեխնոլոգիաների ժամանակաշրջանում գործառույթ մարդու էվոլյուցիայի համատեքստում:

Թվային լեզվաբանությունը որպես նոր ուղղություն

Այժմ մենք ապրում ենք թվային տեխնոլոգիաների դարաշրջանում, և այսօր առավել քան երբևէ ժամանակակից հաղորդակցման տեխնոլոգիաների շնորհիվ հեռավորությունը գրեթե մեծ դեր չունի, ինչպես նախորդ դարում: Այժմ հասանելի են ոչ միայն աշխարհի տարբեր ծայրերի լեզվաբանական հետազոտական կենտրոնների աշխատակիցների հետ կապը, այլև տարբեր գիտական հանդեսները և գիտական գրականությունը: Ներկայիս լեզվական խոշոր կորպուսները, էվոլյուցիոն կենսաբանության բնագավառի վերլուծական մեթոդները, գրաֆիկական վերլուծությունները, վիճակագրական մեթոդները հնարավորություն են տալիս լեզուն ուսումնասիրել և լեզվական երևույթները ներկայացնել բազմակողմանիորեն (Langendoen, 2002): Անվերապահորեն կարող ենք ասել, որ թվային այս դարաշրջանում գործ ունենք թվային լեզվաբանության հետ, որն ունի միջգիտակարգային բնույթ, և որի ուսումնասիրության մեջ գերիշխող է դառնում քանակական մոտեցումը:

Թվային տեխնոլոգիաների զարգացմանը զուգընթաց լեզվաբանության մեջ ի հայտ եկան նոր գիտակարգեր, որոնք մի կողմից ասպարեզից դուրս են մղում նախկինում գործառույթ գիտակարգերը, մյուս կողմից էլ սկսում են կենտրոնական դեր զբաղեցնել լեզվաբանական հետազոտությունների բնագավառում: Այսպես, օրինակ՝ 20-րդ դարի 60-70-ական թթ.-ից կառուցվածքային լեզվաբանության մեջ սկսեցին ակտի-

վորեն կիրառվել մաթեմատիկական և կիրեռնետիկայի մեթոդները՝ պայմանավորված մաթեմատիկական լեզվաբանության առաջացմամբ: Մաթեմատիկական լեզվաբանության առաջամարտիկներ կային ինչպես աշխարհի տարբեր երկրներում, այնպես էլ ԱՊՀ երկրներում: Բավական է նշել միայն մաթեմատիկական լեզվաբանության մեջ ելակետային համարվող սերող քերականության սկզբունքներն ու մեքենական թարգմանության վերաբերյալ տեսական եզրակացություններ ներկայացրած, կաղապարման մեթոդը մշակող և կիրառող հետազոտողներին (Յու. Ապրեսյան, Գ. Ջահուկյան) (Apresyan, 1966):

Այժմ, շնորհիվ թվային նորագույն տեխնոլոգիաների զարգացման, մաթեմատիկական լեզվաբանությունը ոչ միայն ամրապնդել է իր դիրքերը որպես լեզվաբանական նոր ուղղություն, այլև արդեն իսկ ունի զարգացման իր նոր ճյուղերը, ինչպիսիք են համակարգչային լեզվաբանությունը, կորպուսային լեզվաբանությունը, համացանցային լեզվաբանությունը:

Լեզվաբանությունը կարծես փոխում է իր բնույթը՝ տեսական դաշտից փոխադրվելով դեպի փորձարարական դաշտ: Գրեթե բոլոր գիտակարգերում (քերականություն, հնչյունաբանություն, պրագմատիկա) մեծացել է փորձարարական հետազոտությունների դերը: Հետևաբար՝ բոլորովին զարմանալի չէ, որ լեզվամշակութաբանությունը, լեզվաաշխարհագրությունը, էթնոլեզվաբանությունը, որոնք ձևավորվել էին դեռևս նախորդ դարում, այժմ ավելի փորձարարական բնույթ ունեն, հետազոտության տեսական և նկարագրական բնույթը փոխարինվել է գործնական, դաշտային աշխատանքներով: Մյուս կողմից՝ սրանց զուգահեռ ասպարեզ են եկել փորձարարական բնույթով այլ գիտակարգեր, ինչպես, օրինակ՝ ռեֆլեքսային լեզվաբանությունը, սուզգեստիվ լեզվաբանությունը, իրավական լեզվաբանությունը, քաղաքական լեզվաբանությունը, գենդերային լեզվաբանությունը:

Ակտիվ փոփոխություններ են նկատվել նաև լեզվաբանական գիտակարգերի ուսումնասիրության մեթոդաբանության մեջ: Այսպես, օրինակ՝ քանակական մեթոդների կիրառումը դարձել է անխուսափելի, սկսել է կարևորվել վիճակագրական մեթոդի կիրառումը: Պատմական լեզվաբանությունը, որը դարեր շարունակ հիմնականում հեռու է եղել այս ամենից, այժմ աստիճանաբար դառնում է քանակական:

Բավական նշանակալի փոփոխություններ եղան թվային լեզվաբանության զարգացման մեջ, երբ 20-րդ դարավերջին եվրոպայում սկսեց ձևավորվել Թվային հումանիտար գիտությունների եվրոպական ասո-

ցիաքան (ի սկզբանե որպես Text Encoding Initiative (TEI), 2013-ից որպես European Digital Humanities Association (EADH)) (Text Encoding Initiative, n.d.): 2016 թ. արդեն նման ասոցիացիա ձևավորվեց ԱՊՀ երկրներից Ռուսաստանում, որը 2018-ից ընդգրկված է Թվային հումանիտար գիտությունների եվրոպական ասոցիացիայի կազմում, ընդ որում՝ ԱՊՀ երկրների կազմում դեռևս միակն է (The Russian Association of Digital Humanities Has Joined the EADH, n.d.): Այսպիսով՝ տարածաշրջանում 2018 թվականից պաշտոնապես սկսվեց համագործակցությունը Թվային հումանիտար գիտությունների և նաև Թվային լեզվաբանության զարգացման ուղղությամբ: Պետք է նշել, որ աշխատանքները բազմատարր են, հիմնականում ենթադրվում է տեքստերի վերլուծություն և շտեմարանների հետ աշխատանք:

Թվային լեզվաբանությունը աստիճանաբար մուտք է գործում նաև կրթական ոլորտ: Թե՛ ԱՊՀ երկրներում, թե՛ ամբողջ աշխարհում այժմ բարձրագույն կրթության երկրորդ և երրորդ աստիճանում առաջարկվում են նոր մասնագիտացումներ՝ հաշվի առնելով ձևավորված ակտուալ նոր գիտակարգերը: Բավական մեծ հեղինակություն են ձեռք բերել հետևյալ մասնագիտացումները՝ «Համակարգչային լեզվաբանություն», «Հաշվողական լեզվաբանություն», «Թվային բանասիրություն», «Բանական համակարգերը հումանիտար ոլորտում», «Թվային լեզվաբանություն» և այլն:

Թվային հայագիտությունը որպես նոր գիտակարգ

Թվային հայագիտությունը ի հայտ է գալիս որպես առաջամարտիկ ոլորտ, որը հեղափոխում է հայոց լեզվի, մշակույթի և պատմության ուսումնասիրությունը Թվային տեխնոլոգիաների կիրառման միջոցով: Այս միջգիտակարգային տիրույթն իր մեջ միավորում է մի շարք գիտակարգերի մեթոդաբանություններ և գործիքակազմ, ինչպես օրինակ՝ հաշվողական կամ համակարգչային լեզվաբանությունից, կորպուսային լեզվաբանությունից և առհասարակ Թվային հումանիտար գիտություններից: Կիրառելով այդ նոր մոտեցումները՝ Թվային հայագիտությունը ոչ միայն բերում է նոր և թարմ պատկերացումներ հայ լեզվաբանության մեջ, այլև միջազգային համագործակցային և հետազոտական նոր հնարավորություններ է ստեղծում:

Առավելություններ

Թվային հայագիտությունը հնարավորություն է տալիս ստեղծելու թվային տվյալների հսկայական շտեմարաններ՝ հետազոտողներին օգնելով իրականացնել այնպիսի լայնածավալ վերլուծություններ, որոնք նախկինում անիրագործելի էին կամ անհնարին: Հաշվողական լեզվաբանության միջոցով հետազոտողները կարող են թվային տիրույթում ներկայացնել լեզվի կառուցվածքային առանձնահատկությունները, հետևել լեզվի էվոլյուցիոն զարգացմանը և բացահայտել հայերեն տեքստերի օրինաչափությունները՝ ըստ տարբեր ժամանակաշրջանների: Այժմ հաշվողական լեզվաբանությունը վճռորոշ դեր է խաղում թվային հայագիտության մեջ՝ հայոց լեզվի տվյալների մեծածավալ վերլուծության համար: Բնական լեզվի մշակման (NLP), մեքենայական ուսուցման և կորպուսային լեզվաբանության միջոցով հետազոտողները կարող են խորությամբ և ճշգրտությամբ քննել լեզվական այնպիսի ոլորտներ, ինչպիսիք են լեզվի էվոլյուցիան, տարածական տարբերակները, իմաստային անցումները և այլն: Այդ հաշվողական մեթոդները թույլ են տալիս իրականացնելու լեզվաբանական վերլուծություններ, որոնք լրացնում են բանասիրական ավանդական մոտեցումները՝ նոր պատկերացումներ տալով հայոց լեզվի կառուցվածքային հատկությունների և պատմական զարգացման վերաբերյալ:

Այդ մոտեցումները ոչ միայն ամրապնդում են հայոց լեզվի պատմական զարգացման մեր ըմբռնումը, այլև այն հարստացնում են մշակութային և հասարակական նոր նրբերանգներով:

Ինչպես թվային լեզվաբանությունն առհասարակ, այնպես էլ թվային հայագիտությունը կիրառում է թվային հումանիտար գիտությունների հարուստ և միջգիտակարգային մեթոդական գործիքակազմը՝ թվայնացնելու, պահպանելու և տարածելու հայկական մշակութային ժառանգությունը, ինչպիսիք են ձեռագրերը, վիմագիր արձանագրությունները և արվեստի ու մշակույթի այլ գործերը՝ ապահովելով դրանց բաց հասանելիությունը աշխարհի ցանկացած ծայրի հետազոտողի համար, ինչպես նաև պահպանումը ապագա սերունդների համար: Այժմ թվային շտեմարանների և առցանց ցուցադրությունների միջոցով հայկական մշակութային ժառանգությունն այլևս չունի աշխարհագրական սահմաններ:

Այս ուղղության կամ գիտակարգի ձևավորման դրական կողմերից մեկն էլ այն է, որ լեզվաբանության, պատմության, հնագիտության, ազգագրության, մարդաբանության և համակարգչային գիտությունների փոխգործակցության միջոցով լուծվում են հետազոտական բարդ խնդիրներ, որոնք անհնար է լուծել միայն տվյալ նեղ գիտակարգի շրջանակում՝

առանց համագրելու որակական և քանակական մեթոդները: Այս համագործակցային մոտեցումը ոչ միայն ընդլայնում է հետաքննության շրջանակը, այլև մեծացնում է հայոց լեզվի և մշակույթի վերաբերյալ գիտական հետազոտությունների ճշգրտությունը:

Թվային հայագիտությունը որդեգրել է նորարարական մեթոդներ և մոտեցումներ, որոնք կապ են ստեղծում ավանդական հայագիտական ուսումնասիրությունների և ժամանակակից հաշվողական և թվային հումանիտար գիտությունների միջև: Օրինակ՝ բնական լեզվի մշակման (NLP) տեխնիկան թույլ է տալիս ավտոմատացված եղանակով վերլուծել հայերեն տեքստերը՝ դրանով իսկ ոչ միայն հեշտացնելով հետազոտական գործընթացը, որը նախկինում տարիներ էր պահանջում, այլև մեծացնելով հայերենի դերը, նշանակությունը և կիրառությունը թվային տիրույթում:

Մարտահրավերները

Թեև թվային հայագիտությունը հսկայական հնարավորություններ է ստեղծում հայոց լեզվի, հայկական մշակույթի և հայոց պատմության ուսումնասիրությունները զարգացնելու համար, այնուամենայնիվ թվային հայագիտության առջև ծառայած են նաև որոշ մարտահրավերներ: Քննենք դրանցից մի քանիսը:

Տվյալների անմատչելիություն

Թվային հայագիտության առաջնային մարտահրավերներից մեկը թվային տվյալների անհասանելիությունն ու անմատչելիությունն է: Հայկական մշակութային ժառանգության նմուշները, ձեռագրերը և պատմական փաստաթղթերը հաճախ ցրված են աշխարհի տարբեր հաստատություններում՝ ստեղծելով խնդիրներ թվայնացման և կենտրոնացված հասանելիություն ապահովելու համար: Շատ արժեքավոր ռեսուրսներ հաճախ մնում են անհասանելի սահմանափակ ֆինանսավորման, տեխնոլոգիական խնդիրների կամ իրավական սահմանափակումների պատճառով: Տվյալների մատչելիության ապահովումը, կարծում ենք, պահանջում է ակադեմիական հաստատությունների, գրադարանների, արխիվների և մշակութային կազմակերպությունների համատեղ ջանքեր՝ իրենց հավաքածուները թվայնացնելու և բաց մատչելիությամբ ներկայացնելու համար: Դրան մեծապես կարող են նպաստել թվային շտեմարանների և առցանց գրադարանների համալրման աշխատանքները:

Լեզվական կորպուսների ստանդարտացում

Լեզվական կորպուսների ստանդարտացումը թվային հայագիտության էական և առաջնային մարտահրավերներից է: Կորպուսային և թվային լեզվաբանության հիմքում մշակված տեքստերի լայնածավալ շտեմարաններն են: Որքան լիարժեք են այդ շտեմարանները, այնքան ավելի մեծ են թվային տիրույթում տվյալ լեզվի գործառույթի հնարավորությունները: Այնուամենայնիվ, պետք է նշել, որ հայերենի ներկայացվածությունը դեռևս շատ փոքր է: Որոշակի աշխատանքներ կատարվել են, սակայն դրանք մասնավոր նախագծեր են, ստեղծված են տարբեր սկզբունքներով և միասնական դարձնելու հնարավորություն չունեն: Դա խոչընդոտում է տարբեր լեզուներով համեմատական ուսումնասիրություններին և տվյալների փոխգործակցությունը: Այսպիսով՝ առաջնահերթ անհրաժեշտություն կա մեկ միասնական և միջազգային սկզբունքներին համահունչ հայերենի ազգային կորպուսի ստեղծումը:

Միջգիտակարգային մեթոդաբանության ինտեգրում

Թվային հայագիտությունը ընդլայնում է լեզվաբանների, պատմաբանների, հնագետների, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների մասնագետների և մշակութային ժառանգության փորձագետների միջգիտակարգային համագործակցությունը: Այնուամենայնիվ, տարբեր ոլորտների մեթոդաբանության ինտեգրումը մարտահրավեր է ներկայացնում հետազոտական առումով: Միջգիտակարգային հետազոտությունների համար նախևառաջ անհրաժեշտ են վերապատրաստման ծրագրեր, որոնք կնպաստեն միջոլորտային գիտելիքի սահուն փոխանակմանը և մեթոդական գործիքակազմի փոխանակմանը:

Հեռանկարները

Պատմական վերակառուցումներ: Թվային տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս առցանց վերակառուցել հնագիտական վայրերը, արտեֆակտները և պատմական իրադրությունը: Հետևաբար՝ մեծ հեռանկարներ են բացվում հայոց պատմության և քաղաքակրթության ներկայացման համար: Համադրելով հնագիտական տվյալները լեզվաբանական և պատմական վերլուծությունների հետ՝ հետազոտողները կարող են վերականգնել անցյալը, ներկայացնել զարգացման օրինաչափությունները:

Միջմշակութային ուսումնասիրություններ: Թվային հայագիտությունը նպաստում է միջմշակութային ուսումնասիրություններին՝ զուգահեռ ներկայացնելով հայոց և այլ լեզուների լեզվական և մշակութային

երևույթները: Միջմշակութային ուսումնասիրությունները կարող են խթանել գլոբալիզացիայի մեր օրերում հայերենի դերի մեծացմանը և ներկայացվածությունը:

Ազգագրական և հանրալեզվաբանական ուսումնասիրություններ: Թվային հայագիտությունը կարող է խթանել հայ համայնքներում լեզվի կիրառման, ինչպես նաև լեզվի և ինքնութայան փոխազդեցությունների ուսումնասիրությանը:

Եզրակացություն

Անդրադառնալով էվոլյուցիոն լեզվաբանության բնագավառում կատարված վերջին հետազոտությունների արդյունքներին, ինչպես նաև համեմատելով լեզվի զարգացման տարբեր փուլերում գործառու լեզվաբանական գիտակարգերը՝ կարող ենք փաստել, որ այժմ՝ թվային տեխնոլոգիաների մեծ հնարավորությունների դարաշրջանում լեզվաբանական գիտակարգերը բավական հետաքրքիր փոխակերպումների են ենթարկվել, դրանց գերխնդիրն է լեզվի համակողմանի ներկայացումը, լեզվի գործառու կողմի բացահայտումը, լեզվի և այլ երևույթների միջև կապերի բացահայտումը և այլն: Լեզվաբանությունը մի կողմից ասպարեզից կորցրել է դասական գիտակարգերը, բայց մյուս կողմից ձեռք է բերել նոր գիտակարգեր, որոնք շատ ավելի գործնական բնույթ ունեն, և որոնց ուսումնասիրության արդյունքները հիմնավորված են թվային կոնկրետ փաստերով: Թվային նորագույն տեխնոլոգիաները հնարավորություն են տալիս ոչ միայն զբաղվել առանձին կոնկրետ լեզուների նկարագրությամբ, այլև լուծել տեսական և լեզվափիլիսոփայական խնդիրներ, հավասարապես զբաղվել թե՛ ներլեզվաբանական, թե՛ արտալեզվաբանական խնդիրներով:

«RBC Trends»-ն ուսումնասիրել է ռուս և արտասահմանյան ֆուտուրոլոգների կանխատեսումները և կազմել առաջիկա 30 տարիների ամենապահանջված մասնագիտությունների ցանկը (*Education Trends*, *n.d.*): Ապագայի մասնագիտությունների շարքում կարևոր տեղ է զբաղեցնում նաև թվային լեզվաբանի մասնագիտությունը, մինչդեռ լեզվաբանությունն իր դասական և «մաքուր» ձևով նույնիսկ չի ուրվագծվում այնտեղ: Այս փաստն արդեն իսկ ընդգծում է, որ դեռևս 20-րդ դարավերջից սկսված քանակական փոփոխությունները, որ տեղի են ունեցել լեզվաբանության զարգացման մեջ, այժմ դարձել են որակական փոփոխություն, և այսօր մենք տեսնում ենք լեզվաբանության զարգաց-

ման բոլորովին նոր որակ՝ թվային լեզվաբանություն տեսքով, որն էլ հանդես է գալիս արդեն նորացված և բոլորովին նոր գիտակարգերով:

Թվային հայագիտության ապագան թվային արխիվների ընդլայնման, հաշվողական մեթոդաբանության կատարելագործման և միջգիտակարգային համագործակցության մեջ է: Հետևաբար՝ թվային հայագիտությունը դինամիկ և զարգացող ոլորտ է, որը, կիրառելով թվային տեխնոլոգիաների հնարավորությունները, առաջ է մղում հայագիտական հետազոտությունները՝ նպաստելով մշակութային պահպանմանն ու համաշխարհային ներգրավվածությանը: Համատեղելով հաշվողական լեզվաբանությունը, թվային հումանիտար գիտությունները և միջգիտակարգային համագործակցությունները՝ թվային հայագիտությունը ոչ միայն կարող է ներկայացնել հայոց լեզվի և մշակույթի բազմազանությունը, այլև նպաստել դրա պահպանմանն ու ներկայացմանը: Այսպիսով՝ թվային հայագիտությունը հանդես է գալիս որպես հայոց լեզվի և մշակույթի ուսումնասիրության փոխակերպման մի նոր փուլ՝ ընդլայնելով հայագիտական հետազոտությունների հորիզոնները: Անվերապահորեն կարող ենք ասել, որ թվային հայագիտության ապագան խոստումնալից է՝ շնայած իր առջև ծառայած մարտահրավերներին: Կիրառելով թվային տեխնոլոգիաների ողջ ներուժը՝ այս նոր ուղղությունը մեծ հեռանկարներ է ստեղծում հայ լեզվաբանության և մշակութային ժառանգության զարգացման համար՝ ապահովելով նաև պահպանումն ու տարածումը եկող սերունդների համար:

MERY SARGSYAN

**DIGITAL ARMENIAN STUDIES AS A NEW DIRECTION:
PROBLEMS AND CHALLENGES**

Summary

Along with the development of digital technologies, new scientific disciplines appeared in linguistics, which, on the one hand, pushed the previously functioning scientific disciplines out of the arena and, on the other hand, began to occupy a central role in the field of linguistic research. Now, we live in the age of digital technologies, and we can unconditionally say that in this digital age, we are dealing with digital linguistics, which is interdisciplinary and is a study in which the quantitative approach is becoming dominant.

The purpose of this article is to present the changes in the linguistic and scientific paradigm in the era of digital technologies, reflect on the positive and negative aspects of these changes, highlight the features of digital linguistics, and, based on them, the trends and problems of the development of digital Armenology. Our task is also to show the Armenian studies system's shifts, transformations, and development perspectives.

Keywords - digital linguistics, digital Armenology, Armenological disciplines, linguistic scientific paradigm

Գրականություն

Aikhenval'd, A. I., & Dixon, R. M. W. (2006). *Grammars in Contact: A Cross-Linguistic Typology Volume 4 of Explorations in Linguistic Typology Oxford Linguistics (illustrated ed.)*. OUP Oxford.

Apresyan, U. D. (1966). *Ideas and methods of modern structural linguistics*. Education.

Associate & Partner organizations | EADH - The European Association for Digital Humanities. (n.d.). <https://eadh.org/associate-partner-organizations>

Balthasar, B. (2015). *Distributional Typology: Statistical inquiries into the dynamics of linguistic diversity*. In B. Heine & H. Narrog (Eds.), *The Oxford handbook of linguistic analysis (2nd edition, pp. 901–923)*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.5167/uzh-109110>

Dziubalska-Kołodczyk, K. (2014, December). *Quo Vadis linguistics in the 21st century*. *Diversity Linguistics comment. Hypotheses*. Retrieved September 10, 2023, from <https://doi.org/10.58079/nst7>

Education Trends. (n.d.). RBC Trends. Retrieved August 5, 2023, from <https://trends.rbc.ru/trends/education/5d6e48529a794777002717b>

Hamp, E. (1964). *Dictionary of American Linguistic Terminology (V. A. Zvegintsev, Ed.)*. Progress.

Haspelmath, M. (2010). *Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies*. *Language*, 86(3), 663–687.

Jahukyan, G. (1999). *Universal Theory of Language: Prolegomena to Substantial Linguistics*. Institute of Linguistics RAS.

Kubryakova, E. S. (1995). *Evolution of linguistic ideas in the second half of the twentieth century*. *Language and Science of the Late 20th Century*, 144–234.

Kuhn, T. S. (2009). *The Structure of Scientific Revolutions*. In *Actual Problems of Modern Linguistics*, 17–41.

Langendoen, D. T. (2002). *Review of Linguistics at the Beginning of the 21st Century*. *Journal of Linguistics*, 38(3), 627–643.

<https://doi.org/10.1017/S0022226702001694>

Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language Family. (2012). In *Science* (Vol 337, Issue 6097).

<https://doi.org/10.1126/science.1219669>

Sargsyan, M. (2017). *Trends in the development of the theory of linguistics in recent decades*. In *Proceedings of the Republican Conference dedicated to the 90th anniversary of V. A. Kosyan*. ASPU.

Stepanov, U. S. (1975). *Methods and Principles of Modern Linguistics*. Nauka.

Text Encoding Initiative. (n.d.). *The European Association for Digital Humanities (EADH)*. Retrieved July 11, 2023, from <https://eadh.org/linguistics>

The Russian Association of Digital Humanities has joined the EADH. (n.d.). *The Russian Association of Digital Humanities*. Retrieved August 6, 2023, from <https://news.sfu-kras.ru/node/19885>